

argan:

kritika
kao
teorija
vrijednosti

Profesor povijesti umjetnosti na rimskom univerzitetu Giulio Carlo Argan u isto vrijeme je i jedan od najznačajnijih kritičara suvremene umjetnosti i vrlo istaknuta figura na mnogim sastancima međunarodnog kritičkog establishmenta. Za svoje godine (rođen je 1909. u Torinu) imade iza sebe iznenađujuće obimno djelo koje u tematskom rasponu seže od predromaničke i romaničke arhitekture u Italiji do monografija modernih umjetnika poput Moorea, Gropiusa i Breuera. Kraće radove, članke i kritike, sabrao je najprije u knjizi »Studi e note« (1953), zatim u knjizi »Salvezza e caduta nell'arte moderna« (1964) i napokon u posljednjoj svojoj knjizi »Progetto e destino« (1965) odakle smo preveli istoimeni esej.

Arganov je pristup umjetnosti historijski; historijski je i onda, kako će se dobro vidjeti u prevedenom eseju, kad razmatra izgled nekog mogućeg rastvaranja historije, moguće pobjede anti-historije. Ali njegov historizam nije dogmatičan niti linearan i nema ništa s »pripovijedanjem« povijesti. Gledajući u umjetnosti »postojanu komponentu sa zadaćom označavanja vrijednosnih modela« i djelatnost »kojoj je namijenjeno da ispituje globalno preobražavanje čovjeka i načina njegova postojanja u svijetu«, Argan svu svoju pažnju i moć rasuđivanja usmjerava cilju uočavanja i kritičkog razlučivanja procesa koji dovode do stvaranja vrijednosti, onih procesa kroz koje sirovi fenomeni prošlosti ulaze u povijest, historiziraju se. Objasniti ih, proniknuti u njihova značenja, uočiti njihove nužnosti i funkcije unutar povijesnog sistema, drugim riječima historizirati ih, za Argana je podjednako zanimljiv i metodološki jedinstven zadatak bilo da se radi o historijski daljim razdobljima ili o našoj najneposrednijoj suvremenosti.

Osnovi njegova povijesnog determinizma zacijelo su materijalistički, a neke njegove analize — poput one koja se bavi situacijom engleske građanske umjetnosti XVIII stoljeća, ili one koja se odnosi na krizu kriticisma moderne umjetnosti između dva rata — izravno su marksističke. Njegovo mišljenje značajno je obilježeno fenomenologijom i u nešto manjoj mjeri egzistencijalizmom. Husserl i Sartre dva su misaona međaša njegovih neprekidnih dilema i njegovih upita. Nije li u dvojtstvu povijesnog pothvata stvaranja, u vijugavom tragu što ga ostavlja kreativni napor čovjeka, izraženog suprotnošću projekta i sudbine, izravno sadržana sartrovska suprotstavljenost nužnosti i slobode? S druge strane, Husserlova filozofija krize temeljno je polazište Arganovih analiza moderne umjetnosti, obzor iznad kojeg se on zapravo i ne uzdiže.

Kako Argan misli o krizi? — Nije bilo teško utvrditi propast »prirode« — ne kao izgleda, već kao vrijednosti, umjesno razlučuje Argan — koju je moderna umjetnost odbacila; nije bilo teško, isto tako, opaziti nemogućnost drugih sistema — poput nefiguracije — da se trajnije utemelje. Međutim, zanimljivo je da Argan te sisteme gleda kao oblike kritike, bar kao oblike sadržane, imanentne kritike socijaliziranih likovnih pojava, pozivajući se pritom na Francastela. Zato kaže: »Ako dolazi do krize, nije to kriza velikih ideologija ili velikih koncepcija svijeta, već je to kriza kriticisma koji je — i ne odjučer — doveo u nepriliku velike ideologije i koncepcije i sisteme.« Argan dakle razmišlja o kriticismu koji se konstituirao kao vrijednost, postajući, zaključimo s naše strane, sve manje sadržan, a sve više otvoren i djelatan. S njim se, zapravo, određen sistem ponašanja ustanovljuje kao sistem vrijednosti. Međutim, ne bi trebalo da nas njegova kriza odveć brine jer »kriticizam sazdan od kriza, nije zamisliv već kao kritika i prevladavanje samih njezinih rezultata.« A ako smo u krizi ne može biti govora o njezinu prevladavanju, već samo o izgledima za njezino prevladavanje. »Izlaz iz krize nije predvidiv: kritika ne pretpostavlja predodređena spasenja ili osude. Pa ipak, spas kritičkog duha koji su moderna umjetnost i kultura naslijedile od prosvjetiteljstva bit će moguć ako kritika bude kritika iskustva, a ne pretpostavki; ako i u umjetnosti bude, napokon, historijska kritika.«

Argan logično svoju vlastitu kritiku pokušava navesti na put spasa — zasnovati je kao kritiku prakse i kao kritiku iskustva. Stoga se odnosi negativno spram utopije, mada utvrđuje da današnja tehnološka stvarnost prvi put nadmašuje utopiju. Ali uzde još ne treba popustiti, pokušaj tehnicističke ideologizacije valja odbiti na njenoj vlastitoj razini, na razini kolektivnih tehnika i njihove povijesne determinacije. »Dehistorizirajući tehniku od nje se stvara božanstvo i mit«, kaže Argan, ne pledirajući toliko za vraćanje životne konkretnosti individuumu koliko za »uspostavljanje određenog odnosa između konkretnosti individuumu i konkret-

nosti kolektiva«. Ako je umjetnost »posljednja, već opsjednuta kula« na kojoj se još uvijek bježe bitka za očuvanja primata ljudskog individuumu, izgledi za njegovo očuvanje nisu naročiti. Ali daleko važnije pitanje je hoće li duh kolektiva uspostaviti sistem vrijednosti analogan sistemu vrijednosti umjetnosti i njenoj funkciji kako je poznajemo iz povijesti.

Budući da je nedogmatičan, budući da nije sklon nikakvoj čvršćoj sistematici, držeći se jedino dijalektike kumuliranja »činjenica svijeta« i povijesnih pojava, Argan nas vrlo često iznenadi izvanredno neposrednim i neočekivanim tokom mišljenja; ali u isto vrijeme i otvorenošću, ili tačnije — sposobnošću primanja i mišljenja novih informacija koje su među kritičarima današnje generacije gotovo bez premca. Njegova misao bez ustezanja i zapreka ulazi u problemska polja u kojima nisu još razmetnute sprege proturječja, pa i sama pokazuje treperave oscilacije smjerokaza busole. Ali svaki njezin pomak, svako njezino skretanje otvara sugestivan pravac mogućnosti. Argan sistem nadomješta inteligencijom.

b. gagro

